

BAĞIMSIZ DENETİMİN ETKİNLİĞİNDE DENETİMDEN SORUMLU KOMİTENİN ROLÜ: TÜRKİYE’DEKİ BAĞIMSIZ DENETİM FİRMALARINA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA¹

Doç. Dr. Tuğrul KANDEMİR

Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF, (kandemir@aku.edu.tr)

Yrd. Doç. Dr. Halim AKBULUT

Bülent Ecevit Üniversitesi, İİBF, (akbulut.halim@gmail.com)

ÖZET

Bağımsız denetiminin etkin olarak yapılmadığını, dünyada yaşanan birçok şirket yolsuzlukları ve hileli finansal raporlama uygulamaları göstermiştir. Bu çalışma, bağımsız denetiminin etkin olarak uygulanabilmesinde denetim komitesinin rolünü ortaya koyarak bu alandaki bilgi boşluğunu doldurmayı amaçlamaktadır. Ulaşılan sonuçlar öz olarak şöyle belirtilebilir: Denetimden sorumlu komite işletmede iç kontrol sistemi yoksa bunun tesis edilmesini, iç denetim birimi yoksa bunun kurulmasını zorlamakta ve bunların sağlıklı işlenmesini temin etmektedir. Bunun yanında yönetim, yönetim kurulu, iç denetçi ve bağımsız denetçiler arasında köprü görevi görmektedir. Bağımsız denetçinin bağımsızlığını güçlendirmekte ve bağımsız denetimin etkinliğini artırmaktadır. Ayrıca işletmenin karşılaşılabileceği riskler konusunda da uyarı görevi görmektedir.

Anahtar Kelimeler: Denetim Komitesi, Bağımsız Denetim, Denetimin Etkinliği.

THE ROLE OF AUDIT COMMITTEE IN ACHIEVING EXTERNAL AUDITING EFFECTIVENESS: A STUDY ON EXTERNAL AUDITING FIRMS IN TURKEY

ABSTRACT

Many cases of corporate corruption and fraudulent financial reporting have shown that external auditing has not been done effectively. This study aims to fill the lack of information on this field by showing the role of audit committee in the effective implementation of external auditing. Results can be summarized as follows: Committee responsible for auditing enforces the establishment of an internal control system and internal auditing unit if there aren't any and assures the proper function of these. Moreover it functions as a bridge between management, board of directors, internal auditor and external auditor. It reinforces the independence of the external auditor and increases the effectiveness of external auditing. Also functions as warning mechanism for the risks the company may come across.

Keywords: Audit Committee, External Auditing, Effectiveness of Auditing.

¹ Bu makale Dr. Halim Akbulut'un (2010), "Muhasebe Denetiminin Etkinliğini Sağlamada Denetim Komitesinin Rolü: Bağımsız Denetim Firmalarına Yönelik Bir Araştırma" isimli Afyon Kocatepe Üniversitesi SBE İşletme ABD Doktora tezinden uyarlanmıştır.

1. Giriş

Bağımsız denetim zaman içinde artan ihtiyaca göre devamlı olarak bir gelişme göstermiş olmakla beraber, işlevlerini yerine getirmekte bazen etkin olamamıştır. Bunda işletme yöneticilerinin işletmeyi olduğundan daha iyi gösterme istekleri ve denetçilerinde menfaatleri icabı bu duruma rıza göstermeleri en önemli etken olmuştur. Oysa bağımsız denetim işletmenin paydaşlarını ve hatta kamuyu bilgilendirerek çok önemli bir fonksiyon görmektedir. Son yıllarda sıkça yaşanan muhasebe usulsüzlükleri nedeniyle pay sahipleri yönetimden yeterli, doğru ve zamanlı olarak bilgi talep etmektedirler. Bağımsız denetimin etkinliğini sağlayabilmek için öncelikle işletme yönetimiyle denetçi ilişkisini değiştirmek gerekmektedir. Bunun için ise ortakların temsilcisi durumunda olan denetim komitesine bağımsız denetimin gözetimi hususunda geniş yetkiler verilmiştir.

Bu yüzyılın başında ABD’de Enron, Xerox, Worldcom gibi belli başlı büyük şirketlerde meydana gelen denetim usulsüzlükleri bağımsız denetime olan güveni büyük ölçüde yok etmiştir. Yatırımcıların güveninin tekrar kazanılması ve şirketlerin şeffaflaşması amacıyla ABD’de 2002 Temmuzunda Sarbanes Oxley Kanunu (SOX) yürürlüğe girmiştir. Bu kanun ile şirketlerin kurumsal yönetim uygulamaları ve böylece şeffaflıklarını en üst düzeye çıkarmaları amaçlanmıştır. Kurumsal yönetim sürecinde iç denetim faaliyetleri ve denetim komitesi önemli unsurlardır (Cahil, 2006:160).

SOX, denetim komitelerine bağımsız denetim sürecinin gözetimi ile ilgili belirli (açık) sorumluluk ve yetki vermiştir. SOX’den önce bağımsız denetçiler ile yönetim ağırlıklı olarak çalışıyordu ve bağımsız denetimin denetim komitesi ile ilişkisi ise minimum düzeydeydi. SOX’a göre denetim komitesinin sorumlulukları; bağımsız denetim firmasının görevlendirilmesi ve gözetimi, görevinin kapsamının ve yaptığı işlerin ücretlerinin belirlenmesidir. Denetim komitesinin bağımsız denetçi ile iyi ilişki kurabilmesi için devamlılık ve profesyonellik gereklidir (Milligan, 2006:37-38).

SOX, denetim komitesini denetçinin gözetimi, atanması ve tazminatından sorumlu tutmakla kurumsal yönetime önemli bir katkı sağlamaktadır. Bu yolla denetçi-müşteri ilişkisini temelden değiştirmektedir. Bunun ötesinde denetçiler raporlarını yönetime değil doğrudan denetim komitesine verirler ve böylece denetçilerin pozisyonları ortaklar nazarında güçlenmiş olur (Miller & Pashkoff, 2002:36).

Bağımsız denetçilerin etkinliğinin artırılmasının koşullarından biri onların danışmanlık hizmetlerinin azaltılmasıyla mümkündür. İkinci öneri denetimle görevli muhasebe firmalarının baş ortaklarının periyodik olarak rotasyonudur. Bunun yanında şirketlerin denetim firmalarının belli bir süre sonra değiştirilmesi de gerekmektedir. Bir başka koşul ortakların daha dikkatli denetçi seçiminin yolunu bulmalarıdır (Chapman, 2003:42).

Etkili denetim komitesi firmanın iç kontrolünü güçlendirir ve böylece bağımsız denetime yardımcı olur (Muniandy, 2007:11). SOX denetim fonksiyonunun etkinliğini ve objektifliğini artırmak için bazı ilkeleri kabul etmiştir (Rezaee, 2005:285). Bu ilkelerden bir tanesi; firmaların uyguladığı bütün önemli muhasebe politika ve uygulamalarının bağımsız denetçi tarafından denetim komitesine raporlanma zorunluluğudur.

Bilindiği kadarıyla Türkiye’de denetimin etkinliğini sağlamada denetim komitelerin rolü üzerine bir çalışma yoktur. Bu çalışma, bağımsız denetiminin etkin olarak uygulanabilmesinde denetim komitesinin rolünü ortaya koyarak bu alandaki bilgi boşluğunu doldurmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda Türkiye’deki SPK ya bağlı bağımsız denetim firmalarına yönelik olarak, denetim komitelerinin bu firmaların etkinliklerine ne derece katkı sağladıklarını belirlemek için bir uygulama yapılmış ve sonuçları değerlendirilmiştir.

Denetim komitesinin bağımsız denetime katkısının ortaya konulabilmesi için teorik ve uygulamalı bir çalışma yapılmıştır. Bu çerçevede öncelikle, konu ile ilgili yerli ve yabancı kaynaklardan yararlanılarak çalışmanın teorik kısmı tamamlanmıştır.

Konunun teorik kısmının tamamlanmasından sonra, çalışmanın uygulama kısmını gerçekleştirmek amacıyla, bağımsız denetim firmalarının yaptıkları denetimde, denetim komitesinin rolünü belirlemeye yönelik bir anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. Bu şekilde konunun teorik yönü ile uygulama arasındaki bağıntı ve kopukluklar belirlenmeye çalışılmıştır. Teorik çalışmalar sonucu belirlenen genel hipotezler, uygun istatistikî teknikler kullanılarak test edilip sonuçlar yorumlanmıştır. Böylelikle teori ve uygulama işbirliğine katkı sağlanacağı düşünülmektedir.

2. Denetim Komitesinin Bağımsız Denetimin Etkinliğine Katkısı İle İlgili Literatürdeki Çalışmalar

Çalışmanın bu bölümünde, denetim komitesinin bağımsız denetimin etkinliğine katkısı ile ilgili yapılan çalışmalar incelenmektedir.

Lee & Mande (2005), dış denetçiye ödenen ücretler ile etkin denetim komiteleri arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Denetim ücretleri ve denetimin kapsamı ile denetim komitelerinin etkinliği arasında pozitif ilişkinin olduğunu belirlemişlerdir. Bununla birlikte istatistikî olarak denetim komitesinin etkinliği ile denetim dışı hizmetler arasında önemli bir ilişki bulunmadığı saptanmıştır. Bunun sonucunda denetimin etkinliğinin artırılabilmesi için dış denetçi tarafından sağlanan denetim dışı hizmetlerin azaltılmasını önermektedirler.

Stewart & Kent (2006), şirketlerde denetim komitesinin varlığı, denetim komitesinin özellikleri ve iç denetim uygulamalarının yüksek bağımsız denetim ücretleri ile ilişkisini araştırmışlardır. Daha yüksek denetim ücretleri ve daha fazla denetim testi denetimin etkinliğini artırmaktadır. Şirketlerde denetim komitelerinin bulunması, daha sık komite toplantıları yapılması ve iç denetim sıklığının artması ile yüksek denetim ücretleri arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Denetim komitelerinin toplantı sıklığı, üyelerin bağımsızlıkları ve uzmanlıklarının yetersiz olması, daha yüksek bağımsız denetim ücreti ile ilişkili bulunmuştur.

Yatim vd. (2006), bağımsız denetim ücretleri, yönetim kurulu ve denetim komitesinin özellikleri arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırma sonuçlarına göre; bağımsız denetim ücreti, yönetim kurulunun bağımsızlığı, denetim komitesinin uzmanlığı ve denetim komitesi toplantılarının sıklığı ile pozitif ve önemli bir ilişki içindedir.

Vafeas & Waegelein (2007), 2001- 2003 yılları arasında raporlanan denetim ücretlerini veri kabul ederek, denetim komitesinin etkinliği, şirket denetim ücreti ve tazminat teşvikleri

arasındaki ilişkiyi incelemektedirler. Çalışma sonucunda, denetim komitesinin hacmi, komite üyesinin uzmanlığı ve komite üyesinin bağımsızlığı ile denetim ücreti seviyesi arasında pozitif ilişki olduğu belirlenmiştir. Denetim komitesinin, yönetimin gözetiminde, bağımsız denetçilere yardım ettiği saptanmıştır.

Stewart & Munro (2007), bağımsız denetim açısından; denetim komitesinin varlığı, denetim komitesi toplantılarının sıklığı ve denetçilerin bu toplantılara devamının etkisini araştırmışlardır. Denetim komitesi, komite toplantılarının sıklığı ve denetçilerin bu toplantılara katılımının denetim riskini azaltmada önemli olduğu anlaşılmıştır. Denetim komitesinin denetimin etkinliğini artırılması ve yönetimle denetçiler arasındaki çelişkiyi çözmede yardım etmesi beklenmektedir. Araştırmaya katılanlar denetim komitesinin denetim ücretlerinin artışlarına rehberlik etmelerini, özellikle toplantıların daha sık ve denetçilerin bu toplantılara katılımının beklenmesine yönelik görüş belirtmişlerdir.

Mangena & Taurigana (2008) denetim komitesinin özellikleri ile yayınlanan ara raporlarının gözden geçirilmesinde dış denetçilerin hizmetinden yararlanma kararı arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. 2001–2002 yılları arasında yayınlanan İngiltere’de borsaya kayıtlı 258 firmanın ara raporlarını kullanarak lojistik regresyon analizi yapmışlardır. Sonuçta denetim komitesinin üye sayısı ve denetim komitesinin toplantı sayısı ile ara raporlamada dış denetçinin hizmetinden yararlanma kararı arasında önemli derecede ilişki bulunmamıştır.

Muhamad Sori vd. (2008) denetim komitesinin dış denetçinin bağımsızlığına katkısı olup olmadığını araştırmıştır. Araştırma sonucuna göre; denetçi bağımsızlığı, denetim komitesi toplantıları, yıllık denetim komitesi raporu, denetim ücretinin incelenmesi ve onaylanmasındaki denetim komitesinin rolleri ve yapısı ile pozitif ilişki bulunmuştur. Sonuçlar finansal raporlama kalitesinin artırılması ve böylece raporlarda verilen bilgiye güven artışı ile uyumludur.

Robinson & Owens –Jackson (2009) denetim komitelerinin özelliklerinin (Blue Ribbon Komite tarafından tavsiye edilen ve düzenleyici kurumlar tarafından da desteklenen) bağımsız denetçi değişiklikleri ile ilgisini araştırmışlardır. Lojistik model kullanılan araştırmada firmaların muhasebe anlaşmazlıkları, denetçinin görevden çekilmesi, ücret anlaşmazlıkları ve olumsuz denetim görüşü yayınlama nedenleri ile denetçi değiştirmelerini incelemişlerdir. Araştırma sonucuna göre; eğer denetim komitesi üyeleri, daha çok finansal uzmanlığa sahipse ve firma hakkında daha çok özel bilgiye sahipse denetçi değişiklikleri daha az olmaktadır.

Turley & Zaman (2007), bağımsız denetçiler, iç denetim fonksiyonları ve finansal raporlama yapan bireyler ile ilişkileri temel alarak denetim komitesinin çalışmasını ve etkinliğini belirleyen süreç ve durumları araştırmışlardır. Araştırma sonucunda denetim komitesinin resmi yapı ve süreçler dışında yönetim faaliyetleri üzerinde daha etkili olduğu görülmüştür. Denetim komitesinin organizasyonun içinde her zaman hissedilen davranışsal etkilere sahip olduğu ve bir caydırıcılık unsuru olarak kullanılabileceği, çatışma yönetiminde objektif çözümler getiren bir dost ve hakem niteliğinde olduğu görülmüştür. Aynı zamanda denetim komitesinin organizasyonel politikaların oluşturulmasında, iletişim süreçlerinin etkinliğinde ve mali olayların yorumlanmasında yararlı olduğu kabul edilmektedir.

Lin vd. (2008), denetçiler, şirket çalışanları, denetim komitesi üyeleri ve yatırımcıların bakış açısıyla denetim komitelerinin temel özelliklerini, sorumluluklarını ve rollerini

araştırmışlardır. Araştırma sonuçlarına göre değişik grup paydaşlar genellikle denetim komitelerinin rol ve sorumluluklarını, iyi kurumsal yönetiminin imajının artırılması, denetçiler ile yönetim kurulu arasındaki iletişimin artırılması ve denetçiler ile yönetim arasındaki anlaşmazlıklarda aracılık etmek olarak kabul etmişlerdir.

Uzay (2003), işletmelerde denetimin etkinliğini sağlamada denetim komitesinin rolünü ve Türkiye’de uygulanabilirliğini araştırmıştır. Araştırma sonuçlarına göre; denetim komitesi, bulunduğu kurumun iç ve dış denetçileri ile sürekli iletişim içerisinde bulunmak suretiyle onların bağımsız kalmalarına, sorunsuz denetim faaliyetinde bulunmalarına ve farklı denetçilerin birbirleri ile koordineli bir denetim çalışması gerçekleştirmesine ortam sağlamaktadır. Bunun sonucunda denetim çalışmalarının etkinliği ve güvenilirliği artmış olacaktır.

3. Bağımsız Denetim (Muhasebe Denetimi)

Bağımsız denetim, muhasebe sisteminden elde edilen verilerin incelenmesi ve sonucun raporlanması olarak basitçe ifade edilebilir. Bağımsız denetim, bir ekonomik birim veya döneme ait bilgilerin önceden belirlenmiş ölçütlere olan uygunluk derecesini araştırmak ve bu konuda bir rapor düzenlemek amacıyla bağımsız bir uzman tarafından yapılan kanıt toplama ve değerlendirme sürecidir (Bozkurt, 2000:23).

Bağımsız denetim, iktisadi faaliyet ve olaylarla ilgili iddiaların önceden saptanmış ölçütlere uygunluk derecesini araştırmak ve sonuçları ilgi duyanlara bildirmek amacıyla tarafsızca kanıt toplayan ve bu kanıtları değerleyen sistematik bir süreçtir (Güredin, 1995:3).

Yukarıdaki tanımlardan hareketle muhasebe denetiminin özellikleri hususunda kısaca şunlar belirtilebilir; bağımsız denetim bir iktisadi birimin belli bir dönemini kapsar, denetlenen bilgilerle önceden belirlenmiş ölçütler karşılaştırılır, denetçi bağımsız olarak objektif bir biçimde çalışmalarını yürütür, denetçi yeterli düzeyde mesleki bilgi ve tecrübeye sahiptir, denetçi uygun teknikleri kullanarak yeterli düzeyde kanıt toplar ve bu kanıtları değerler ve sonuçta denetçi işletme ilgilileri için işletmenin durumunu tarafsızca ortaya koyan bir rapor sunar.

4. Etkinlik Kavramı

Etkinlik kavramı, çoğunlukla verimlilik kavramı ile karıştırılmaktadır. Bu sebeple bu iki kavramın karşılaştırmalı olarak açıklanması gerekmektedir. Bu iki kavramın arasındaki farkı belirtmek için genellikle Drucker’ın ayrımı kullanılmaktadır. Drucker’a göre, verimlilik “işlerin doğru yapılması” etkinlik ise “doğru işi yapmak” tır (Baransel, 1993:35).

Etkinlik kavramı, verimliliği de içerdiği gibi, moral, uyum kabiliyeti, esneklik vb. gibi soyut unsurları da kapsar. Bu nedenle, etkinlik, verimliliğe nazaran daha geniş bir kavramdır. Verimlilik, etkinliğin bir bölümünü oluşturur (Dinçer & Fidan, 1996:22). Verimlilik her ne kadar ilk aşama olarak görülse de etkinlik önceliklidir ve verimliliğin etkinliğe yardımcı olarak kullanılması gerekir (Ekinci & Yılmaz, 2002: 37). Bir başka deyişle etkinlik, işletmenin mevcut kaynak potansiyeli ile bu potansiyelin kullanılan bölümü arasındaki ilişkiyi inceler ancak verimlilik, kullanılan kaynaklarla elde edilen çıktı arasındaki ilişkiyi yani kaynakların üretim gücünü değerlendirir (Yükçü & Atağan, 2009:8). Bu bağlamda etkinlik; faaliyet, hareket

veya davranışın mümkün olduğu kadar yöneltilmiş bulunduğu amaca ulaşma çabası ve derecesi olarak nitelendirilebilir.

5. Denetim Komitesi

Denetim komitesinin temel işlevi; işletme yönetimi, bağımsız denetçi ve iç denetçi birimleri ile yönetim kurulu arasında bir köprü görevi görmektir (Bozkurt, 2001:24). Denetim Komiteleri bağımsız denetçilerin bağımsızlığını destekleyen ve onlara bu konuda yardımcı olan, bunun yanında işletmenin iç kontrollerinin ve dış finansal raporlama sürecinin gözlemlenmesinden sorumlu olan seçilmiş bir idari komisyondur (Uzay, 2003:72). Denetim komiteleri, şirketlerin finansal raporlama ve denetim süreçlerinde çok önemli gözetim görevi sağlar (Dezoort, 2003:176).

SPK, denetim komitesini şu şekilde tanımlamıştır: “Denetimden sorumlu komite; ortaklığın muhasebe sistemi, finansal bilgilerin kamuya açıklanması, bağımsız denetimi ve ortaklığın iç kontrol sisteminin işleyişinin ve etkinliğinin gözetimini yapar. Bağımsız denetim kuruluşunun seçimi, bağımsız denetim sözleşmelerinin hazırlanarak bağımsız denetim sürecinin başlatılması ve bağımsız denetim kuruluşunun her aşamadaki çalışmaları denetimden sorumlu komitenin gözetiminde gerçekleştirilir” (SPK, 2006:11).

6. Denetim Komitesinin Bağımsız Denetim Sürecinin Etkinliğini Sağlamadaki Rolü

Etkinlik kavramından hareketle muhasebe denetiminin etkinliği şöylece tanımlanabilir: “Muhasebe denetiminin etkinliği, denetçinin denetlediği firma hakkında doğru bilgi sunmasıdır”. Muhasebe denetimi etkin olursa, denetlenen firmalarla ilgili bilgi kullanıcılarının rasyonel karar verebilmelerine imkân sağlanmış olur. Bunun ötesinde ülkenin sahip olduğu kaynakların en uygun kullanımına da katkı sağlanmış olur.

Denetim komitesi muhasebe denetiminin etkinliğini; yönetim kurulu, üst yönetim, iç denetçiler ve bağımsız denetçilerle olan ilişkilerini güçlendirerek sağlayabilir.

Bu yüzyılın başında ABD’de belli başlı büyük şirketlerde Enron, Xerox, Worldcom gibi meydana gelen denetim usulsüzlükleri bağımsız denetime olan güveni büyük ölçüde yok etmiştir. Yatırımcıların güveninin tekrar kazanılması ve şirketlerin şeffaflaşması amacıyla ABD’de 2002 Temmuzunda Sarbanes Oxley Kanunu (SOX) yürürlüğe girmiştir. Bu kanun ile şirketlerin kurumsal yönetimi uygulamaları ve böylece şeffaflıklarını en üst düzeye çıkarmaları amaçlanmıştır.

Özellikle bu yasa ile bağımsız denetimde, denetçinin bağımsızlığına ilişkin olarak kapsamlı düzenlemeler yapılmış ve bu konuya ilişkin ayrıntılı düzenleme yapma görevi Sermaye Piyasası ve Borsa Kurulu’na (Securities and Exchange Commission, SEC) verilmiştir (Dönmez vd., 2005:55).

SOX’a göre bağımsız denetçilerin yapacakları bütün denetimler ve denetim dışı hizmetler denetim komitesinden onay almalıdır. Bağımsız denetçiler çalışmalarının sonuçlarını da denetim komitesine raporlamalıdır.

SOX’un yürürlüğe girmesi ile niyetlenen diğer amaçlar şunlardır (Gökalp, 2005:109):

Yatırımcıya doğru, zamanında, detaylı ve anlaşılabilir finansal bilgi sunulmasının sağlanması, daha iyi kurumsal yönetim uygulamaları, Halka Açık Şirketler Gözetim Kurulu (Public Company Accounting Oversight Board)'nun kurulması ile daha sıkı yaptırımların sağlanması, bağımsız denetim firmaları tarafından desteklenen ve iç denetimden sorumlu Denetim Komitesinin bağımsız hareket etmesinin sağlanması ve denetim yapan denetçi firmalardan alınabilecek diğer hizmetleri sınırlandırmak.

SOX, denetim komitelerine bağımsız denetim sürecinin gözetimi ile ilgili belirli (açık) sorumluluk ve yetki vermiştir. SOX'dan önce bağımsız denetçiler ile yönetim ağırlıklı olarak çalışıyordu. Buna karşın bağımsız denetimin denetim komitesi ile ilişkisi ise minimum düzeydeydi. SOX'a göre denetim komitesinin sorumlulukları; bağımsız denetim firmasının görevlendirilmesi ve gözetimi, görevinin kapsamının ve yaptığı işlerin ücretlerinin belirlenmesidir. Denetim komitesinin bağımsız denetçi ile iyi ilişki kurabilmesi için devamlılık ve profesyonellik gereklidir (Milligan, 2006:37-38). Bunun için denetim komitesi yönetmeliğinin iyi hazırlanmış olması ve tarafların birbirinin işlerini belli bir derecede bilmesi gerekmektedir.

SOX'a göre; bağımsız denetçiler, müşteri işletmenin uyguladığı bütün önemli muhasebe politikalarını ve uygulamalarını denetim komitesine raporlamalıdır (Rezaee, 2005:285).

SEC'in yeni düzenlemesine göre de denetçiler SEC'e rapor vermeden önce müşteri işletmenin denetim komitesine rapor vermelidirler. Bu raporda dikkate alınacak hususlar şunlardır (PriceWaterhouseCoopers, 2003:11):

- Müşterinin kullandığı bütün önemli muhasebe politikaları ve uygulamaları: Burada muhasebe politikalarının ve uygulamalarının neden önemli olduğunun sebepleri veya önemli olduğu düşünülmeyen, şu anda uygulanan ve gelecekteki olayları etkileyebilecek belirlenmeler yer almalıdır.
- Denetçi tarafından önerilen uygulama ve alternatiflerin uygulama sonuçlarını içeren, işletme yönetimi ile tartışılmış maddi konularla ilgili politika ve uygulamalar için genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygun bütün alternatif finansal bilgi uygulamaları yer almalıdır.
- Müşteri işletme yönetimi ve denetçiler arasındaki diğer önemli yazılı iletişimler.

Genel kanya göre denetim komitelerinin kontrol hususunda objektif bilgi sağlayacağı bir kaynağa sahip olduğu düşünülür. Bu kaynak iç denetim fonksiyonudur. Fakat Halka Açık Şirketler Gözetim Kurulu (Public Company Accounting Oversight Board - PCAOB) yayınlamış olduğu raporunda denetim komitelerinin, dış denetçilerin iç kontrol hususunda yapması gerektiğinden daha çok çalıştığını varsaydıklarını belirtmektedir (Hermanson, 2005:36). Bu durum denetim komitelerinin bağımsız denetimden olan daha fazla beklentilerinin karşılanmasına yönelik olarak ortaya çıkmıştır. Böylece denetim komiteleri kontrol hususunda iç denetçilerin yanında dış denetçilerden de yararlanmaktadır.

“SOX, denetim komitesini denetçinin gözetimi, atanması ve tazminatından sorumlu tutmakla kurumsal yönetime önemli bir katkı sağlamaktadır. Bu yolla denetçi-müşteri ilişkisini

temelden değiştirmektedir. Bunun ötesinde denetçiler raporlarını yönetime değil doğrudan denetim komitesine verirler ve böylece denetçilerin pozisyonları ortaklar nazarında güçlenmiş olur. Denetim komitesi aynı zamanda muhasebe ve denetim konuları hakkındaki şikâyetler ve çalışanların bu şikâyetleri gizli sunabilmeleri için prosedürler oluşturmalıdır. Böylece denetim komitesi denetçi ile arasındaki etkili iş ilişkisini geliştirmeli ve dolayısıyla artan sorumluluklarını yerine getirebilmelidir (Miller & Pashkoff, 2002:36). Artan ilişki denetim komitesinin yararına olduğu gibi bağımsız denetçinin de yararına olacaktır. En önemli yarar denetçinin bağımsızlığının artması olacaktır. Böylece denetçi daha rahat çalışacak ve çok daha objektif sonuçlar ortaya koyacaktır.

SOX'dan sonra bir denetim firması, vergi hizmetleri de dâhil olmak üzere denetim dışı hizmetleri, müşteri şirketin denetim komitesinin ön onayı ile verebilecektir. Aşağıda ön onay ile ilgili bazı kurallar yer almaktadır. Bunlar (Özkul, 2003:27-28):

- Denetim hizmetleri ve denetim dışı hizmetlerin ön onayı: SOX kanunu, kayıtlı bir denetim firması tarafından denetim hizmetlerinin ve denetim dışı hizmetlerin verilebilmesi için müşteri şirketin denetim komitesinin ön onayını gerekli hale getirmiştir. Ancak kanun, denetim dışı hizmetlerin başka bir denetim firması tarafından verilmesi durumunda denetim komitesine herhangi bir ön onay yetkisi vermemiştir.
- Herhangi bir özel karar gerekmemesi: Kanun, denetim komitesinin bir faaliyete ön onay vermek için özel kararlar almasına müsaade etmemektedir. Denetim komitesi üyeleri, güvene dayalı sorumlulukları altında ve ilgili diğer faktörlerin ışığında belirledikleri standartlarla tutarlı bir şekilde oy vermek durumundadırlar.
- Bir seferde ön onay verilebilir hizmetler için sayı sınırlaması olmaması: Kanun, denetim komitesine bir seferde ön onay verebileceği denetim dışı hizmetlerin sayısı konusunda sınırlama getirmemiştir.
- Komitenin bir veya daha fazla üyesinin görevlendirmesi: Kanun, denetim komitesinin ön onay verme yetkisini kullanmak üzere bir veya daha fazla üyesini görevlendirmesine izin vermiştir. Ancak görevlendirilen üye, ön onay verdiği durumları bir rapor ile denetim komitesine bildirmek zorundadır.
- Onaylanmış hizmetlerin kamuya açıklanması: Denetim komitesinin vermiş olduğu onaylar, periyodik raporlar ile yatırımcılara açıklanacaktır.
- De-minimis kuralı: Bir denetim firmasının, halka açık bir şirket için vermiş olduğu denetim dışı hizmetlerin bedeli, söz konusu şirketin almış olduğu tüm denetim dışı hizmetlerin bedelinin % 5'inin altında kalıyorsa veya sağlanan hizmet denetim dışı hizmet olarak kabul edilmiyorsa, denetim komitesi ön onay kararı vermeyebilir.
- Rotasyon: Kayıtlı bir denetim firmasında çalışan bir sorumlu ortak baş denetçinin veya denetçinin aynı halka açık şirketi beş yıl üst üste denetlemesi mümkün değildir. Ayrıca denetçi, denetimini yapmış olduğu halka açık şirkette CEO, CFO, kontrolör, muhasebe müdürü veya eşiti bir mevkide görev alırsa, daha önce çalışmakta olduğu denetim firması söz konusu şirketi bir yıl denetleyemez.

1934 tarihli Securities Exchange Kanununun “Denetim Yükümlülükleri” başlıklı 10/A maddesine Sarbanes-Oxley Kanunu ile eklenen (k) bendi, şirketlere denetim hizmeti veren kayıtlı muhasebe firmalarının denetim sürecinde, denetim komitesine eş zamanlı olarak bilgi vermek zorunda olduğu hususlar şunlardır (Yılmaz, 2003:25): Denetim sürecinde kullanılacak tüm kritik muhasebe politikaları ve uygulamaları, şirket yöneticileri ile yapılan görüşmelerde tartışılan finansal verilerin genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri çerçevesinde tüm alternatif değerlemeleri, bu alternatif değerlemelerin kullanılmalarının sonuçları ve muhasebe firması tarafından hangi yöntemin kullanılmasının tercih edildiği ve kayıtlı muhasebe firması ile şirket yönetimi arasındaki tüm yazışmalar.

SOX’a göre denetim komiteleri, hem denetim ve hem de müsaade edilebilir denetim dışı hizmetlerin ön onayını yapmalıdır. Aynı zamanda denetçiler önemli muhasebe politikalarını ve alternatif finansal bilgi uygulamalarını denetim komitesi ile tartışmalıdırlar (Czaja, 2005:5).

Her organizasyonun denetim komitesi, hem dış hem de iç denetçilerle yönetimden ayrı olarak görüşebilmeli ve gerekli soruları onlara sorabilmelidir. Bu toplantılar yönetim kurulu tarafından belirginleştirilebilir. Aynı zamanda dış ve iç denetçiler yönetim kurulu veya denetim komitesinin ihtiyaç hissettiği zaman toplantılara katılabilmelidirler.

SOX’a göre bağımsız denetim firmalarının vermesi yasaklanan denetim dışı hizmetlerden bazıları; defter tutma, finansal tablo veya muhasebe kayıtları, finansal bilgi sistemi düzenleme ve uygulama, ekspertiz ve değerlendirme hizmetleri, sigorta ile ilgili hizmetler, iç denetim hizmetleri, menkul kıymet alım satımı, yatırım danışmanlığı veya yatırım bankacılığı hizmetleri, resmi hizmetler, denetimle ilgili olmayan uzman hizmetleri ve PCAOB’nin belirlediği diğer hizmetler ve düzenlemelerdir (Savich, 2006:73).

SPK’nın bağımsız denetime yönelik tebliğinde denetim komitesinin bağımsız denetimle ilgili şu şekilde belirtilmiştir: Bağımsız denetim kuruluşunun seçimi ve bu kuruluşun alınacak hizmetler komite tarafından belirlenir ve yönetim kurulunun onayına sunulur. Bağımsız denetim sözleşmelerinin hazırlanarak bağımsız denetim sürecinin başlatılması ve bağımsız denetim kuruluşunun her aşamadaki çalışmaları denetim komitesinin gözetiminde gerçekleştirilir. Bağımsız denetim kuruluşu; ortaklığın muhasebe politikası ve uygulamalarıyla ilgili önemli hususları, muhasebe standartları ile muhasebe ilkeleri çerçevesinde alternatif uygulama ve kamuya açıklama seçeneklerini, bunların muhtemel sonuçlarını ve uygulama önerisini, ortaklık yönetimiyle arasında gerçekleştirdiği önemli yazışmaları, derhal denetim komitesine yazılı olarak bildirir. Ortaklığın bağımsız denetimiyle ilgili olarak ortaklığa ulaşan şikâyetlerin incelenmesi, sonuca bağlanması, ortaklık çalışanlarının, ortaklığın muhasebe ve bağımsız denetim konularındaki bildirimlerinin gizlilik ilkesi çerçevesinde değerlendirilmesi konularında uygulanacak yöntem ve kriterler denetim komitesi tarafından belirlenir (SPK, 2006:11).

7. Denetimden Sorumlu Komitenin Bağımsız Denetime Katkısını Belirlemeye Yönelik Olarak Bağımsız Denetim Firmaları Üzerine Bir Araştırma

Türkiye’de faaliyet gösteren bağımsız denetim firmalarının denetim çalışmalarında denetimden sorumlu komitelerden aldıkları katkıları ortaya çıkarmak üzere bu bölümde ampirik bir çalışma yapılmaktadır.

7.1. Araştırmanın Amacı, Önemi ve Hipotezleri

7.1.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı; yönetim kurulunun gözetim görevine yardımcı olmak, finansal raporlama sürecini izlemek ve böylece doğru finansal raporların üretilmesine imkân sağlamak, olası hata ve hilelere, yönetim başarısızlıklarına engel olmak suretiyle ortakların çıkarlarını korumak, bağımsız bağımsız denetim ve iç denetim çalışmalarını gözlemleyerek onlara yardımcı olmak görev ve sorumluluğunu üstlenen denetimden sorumlu komitenin bağımsız denetime olan katkısını ortaya çıkarmaktır.

Bu amaçla öncelikle denetimden sorumlu komitenin iç işlevselliği ile ilgili 9 açıklayıcı (bağımsız) değişken uzayı, faktör analiziyle üç boyutlu faktör uzayına indirgenmektedir. Daha sonra denetimden sorumlu komitenin bağımsız denetim ile ilişkilerine yönelik 11 açıklayıcı değişken uzayı, faktör analiziyle üç boyutlu faktör uzayına indirgenmektedir. Son olarak, denetimden sorumlu komitenin SPK tebliğine uyumu ile ilgili 7 açıklayıcı değişken, faktör analizi ile iki boyutlu faktör uzayına indirgenmektedir. Böylece faktör analizi sayesinde 27 boyutlu değişken uzayı 8 boyutlu faktör uzayına indirgenmiştir. Daha sonraki aşamada türetilen bu sekiz faktörün yanında YKS (yönetim kurulları üye sayısı), DSKS (denetimden sorumlu komite üye sayısı), D01 (denetimden sorumlu komite içinde Murahhas Aza bulunması), D02 (denetimden sorumlu komite içinde Genel Müdür bulunması), D03 (denetimden sorumlu komite içinde icra komitesi üyesi bulunması) açıklayıcı değişkenleri ile GY1 (bağımsız denetimin etkinliği) bağımlı değişkeni arasındaki ilişki doğrusal regresyon analiziyle araştırılmaktadır.

7.1.2. Araştırmanın Önemi

Bağımsız denetim, günümüzde şirketleşmenin giderek artması ve şirketlerin çok büyük boyutlara ulaşması neticesinde daha da önem kazanmıştır. Bu artan şirket hacimlerine paralel şirketlerin paydaşları da çoğalmıştır. Bu artan şirket paydaşlarının güvenilir bilgi ihtiyaçlarının karşılanması bağımsız denetimin temel görevidir. Bu görevin yerine getirilmesinde şirket yöneticilerinin ve bağımsız denetçilerin menfaatleri gereği zaman zaman aksamalar olmuştur. Bu aksamalar başta şirket ortaklarının zarara girmesine bazen de şirketlerin iflaslarına kadar varmıştır. Bu sorunun çözümünde şirket ortaklarının temsilcisi durumunda olan denetimden sorumlu komitenin varlığı ve etkinliği önemli kabul edilmektedir.

Artan ekonomik dinamizm ve şirket büyümelerine paralel olarak 1940'lardan itibaren uygulamaya konulan denetimden sorumlu komitelerin, özellikle 1980'den sonra başta ABD olmak üzere, Avrupa ve tüm dünyada yaşanan hileli finansal raporlama ve iflaslara (Enerji devi Enron, WorldCom vs.) bağlı olarak önemi daha da artmış ve uygulaması hızla yaygınlaşmıştır. 2002 yılında ABD'de Sarbanes-Oxley adlı bir yasa çıkarılarak denetimden sorumlu komitelerin görev ve sorumlulukları önemli ölçüde artırılmıştır. Buna paralel olarak, ülkemizde de 2003 yılından itibaren SPK tarafından hisse senetleri borsada işlem gören ortaklıklara yönetim kurulu tarafından kendi üyeleri arasından seçilecek üyelerden oluşan denetimden sorumlu komite kurulması zorunluluğu getirilmiştir.

7.1.3. Araştırmanın Hipotezleri

Hipotez, araştırılan sorunla ilgili olarak öne sürülen, doğruluğu veya yanlışlığı henüz test edilmemiş, fakat doğruluğuna önceden güven duyulan bir önerme veya çözümlenmedir (Seyidoğlu, 1993:12). Diğer bir deyişle hipotez araştırmacının çalışmanın sonuçları hakkındaki düşüncelerinin özlü bir ifadesidir (Altunışık vd., 2007:49). Araştırmanın amaçları ve araştırmada kullanılan ölçüğe (ankete) göre geliştirilen hipotezler şu şekilde özetlenebilir:

Hipotez 1: Denetimden sorumlu komitenin iç işlevselliği ile bağımsız denetimin etkinliği arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki vardır. Bu genel hipotez uygulama bölümünde “**şirket hakkında bilgili olma,**” “**uzman ve çalışkan olma**” ve “**rapor verme, yönetmeliğe uygun davranma, ücret ve yetki**” olmak üzere üç alt hipotezle test edilmektedir.

Hipotez 2: Denetimden sorumlu komitenin görev ve yetkileri ile bağımsız denetimin etkinliği arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki vardır. Bu genel hipotez model üzerinde “**denetim riski ve bağımsızlık,**” “**çalışma kapsamı ve ücret**” ve “**komite ile bağımsız denetçiler arasındaki yakın ilişki**” olmak üzere üç alt hipotezle sınanmaktadır.

Hipotez 3: Denetimden sorumlu komitenin SPK tebliğine uyumu ile bağımsız denetimin etkinliği arasında doğrusal yönlü anlamlı bir ilişki vardır. Bu genel hipotez regresyon modeli üzerinde “**denetim firmasını, alınacak hizmetleri belirleme ve gözetim**” ve “**toplanma sıklığı ve bağımsızlık**” olmak üzere iki alt hipotezle test edilmektedir.

Hipotez 4: Yönetim kurulu üye sayısı ve denetimden sorumlu komite üye sayısı ile bağımsız denetimin etkinliği arasında doğrusal yönlü bir ilişki vardır.

Hipotez 5: Denetimden sorumlu komite içinde bağımlı üye bulunması (genel müdür, icra komitesi üyesi ve murahhas aza) ile bağımsız denetimin etkinliği arasında zıt yönlü bir ilişki vardır.

7.2. Araştırmanın Materyali ve Yöntemi

Araştırmanın hedef kitlesi SPK'nın hükümlerine tabi 99 adet bağımsız denetim firmasıdır. Bu genel kitlenin içinden de borsaya tabi şirketleri denetlemeyen firmalar elenmiştir. Çünkü bu şirketlerde denetimden sorumlu komite bulundurulması zorunluluğu yoktur. Yine bu firmaların yaklaşık %90'ı Ankara ve İstanbul'da bulunduğundan bu şehirlerdeki firmalar hedef alınmıştır. Araştırmada yüz yüze anket yöntemi ile veri toplanmıştır. Bu formlardan 92 adedi kullanılabilir durumda geri dönmüştür. Dolayısı ile analizler bu 92 adet form üzerinden yapılmıştır.

Araştırmanın amaçlarının gerçekleştirilebilmesi için hazırlanan anket formundaki soruların belirlenmesinde ilgili literatür ve SPK'nın “Seri X, No: 22 Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliği” temel alınmıştır. Anket soruları belirlendikten sonra tez izleme komitesi üyelerinin fikirleri doğrultusunda gerekli değişiklikler yapılmış olup daha sonra pilot anket uygulaması yapılarak ankete son şekli verilmiştir.

Anket formunda birinci grup sorular denetimden sorumlu komitenin yapısı ile ilgilidir. İkinci grup sorular şirketlerin finansal raporlamalarına ilişkin sorulardır. Üçüncü grup sorular denetimden sorumlu komitenin varlığı ile ilgili sorulardır. Dördüncü grup sorular denetimden sorumlu komitenin iç işlevselliği ile ilgili sorulardır (F01-F09). Beşinci grup sorular denetimden sorumlu komitenin bağımsız denetimle ilişkilerine yönelik sorulardır (K01-K11). Son grup sorular ise denetimden sorumlu komitenin SPK tebliğinde belirtilen hususlara ne derece uyduğunu ölçmeye yönelik sorulardır (T01-T07). Anket formuna cevap verenlerin ünvanları Tablo 1’de görülmektedir.

Tablo 1: Anketi Cevaplayanların İş Ünvanları

Cevaplayıcıların Ünvanı	Sayı	Yüzde
Sorumlu Ortak Başdenetçi	13	14
Başdenetçi	9	10
Kıdemli Denetçi	11	12
Denetçi	38	41
Denetçi Yardımcısı	21	23
Toplam	92	100

Tablo 1 incelendiğinde ankete cevap verenlerin en yüksek yüzde (%41) ile denetçiler oldukları, en düşük yüzde (%10) ile başdenetçiler oldukları görülmektedir. Sorumlu ortak başdenetçilerin yüzdesi (%14) de önemli düzeydedir.

7.3. Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi

Bu bölümde denetimden sorumlu komitenin bağımsız denetime katkısını ölçmek amacıyla toplanan veriler analiz edilerek elde edilen sonuçlar değerlendirilmektedir. Verilerin analizi üç aşamada gerçekleştirilmektedir. İlk önce araştırmayla ilgili tanımlayıcı istatistikler sunulmuş, daha sonra anket verilerinin büyük bir kısmına faktör analizi uygulanmış ve son aşamada ise elde edilen faktörler ve diğer bağımsız değişkenler kullanılarak regresyon analizi yapılmıştır. Bu bağlamda anket formunun içeriğine bağlı kalınarak denetimden sorumlu komitenin yapısının ve işleyişinin bağımsız denetime etkileri incelenmiştir. Bu inceleme sırasında araştırmanın amaçlarına yönelik hipotezler test edilmiştir.

Herhangi istatistik analize başlamadan önce araştırmada kullanılacak değişkenlerin önce geçerlilik, daha sonra güvenilirlik açısından değerlendirilmesi gerekmektedir. Geçerlilik, analizde kullanılacak değişkenlerin incelenen konuyla ilgili ve onu ölçmeye yönelik olmasını; güvenilirlik ise, ilgili değişken setinin iç tutarlılığını ifade etmektedir. Verilerin geçerliliğinin denetimi tamamen araştırmacı tarafından; güvenilirliği ise değişik istatistik yöntemlerle değerlendirilebilmektedir (Albayrak, 2006:179).

Araştırmamızda değişken setlerinin güvenilirliği Cronbach alfa istatistiği ile değerlendirilmiştir. Alfa değeri, herhangi bir ana kütlede seçilebilecek değişik örnekler

arasındaki ilişkiyi ifade etmektedir. Bu çalışmada kullanılan değişkenler ve Cronbach alfa değerleri şu şekildedir: YKS, DSKS, D01-D03 %74,3; F01-F09 %88,5; K01-K11 %88,4; T01-T07 %86,8; tüm veri seti için Cronbach alfa değeri ise %93,1'dir. Bu verilere göre değişken setlerimizin ayrı olarak da bütün olarak da güvenilirliklerinin çok iyi bir düzeyde olduklarını söyleyebiliriz.

8. Regresyon Analizinin Sonuçları

Regresyon analiziyle bir grup açıklayıcı (bağımsız) değişken ile bir bağımlı değişken arasındaki doğrusal ilişkiler incelenmektedir (Arıkan, 1995:181). Regresyon analizi basit ve çoklu regresyon analizi olmak üzere iki değişik şekilde incelenebilir. Basit regresyon analizinde, bağımlı değişken ile tek bir bağımsız değişken arasındaki ilişkinin durumu (yönü ve büyüklüğü) belirlenmektedir (Albayrak, 2006:225). Çoklu regresyon modelinde ise, tek bir bağımlı değişken ile iki veya daha çok sayıda bağımsız değişken arasındaki ilişki araştırılmaktadır. Regresyon analizi genel olarak aşağıdaki sorulara cevap aramada kullanılabilir (Altunışık vd., 2007:203):

- Bağımlı değişkendeki toplam değişimin önemli bir kısmı bağımsız değişkenler tarafından açıklanabilir mi? Diğer bir anlatımla bağımlı ve bağımsız değişkenler arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- Regresyon analizi ile bağımsız değişkenler ile bağımlı değişken arasındaki ilişkilerin yönü, büyüklüğü ve anlamlılık düzeyi araştırılabilmektedir.
- Regresyon analizinde bağımlı değişkenin beklenen (tahmin) değerlerini hesaplamak ve ileriye dönük öngöründe bulunabilmek mümkündür.
- Regresyon analizinden elde edilen bulgular ışığında politika geliştirmek amacıyla bağımlı değişkeni açıklamada en önemli olan değişkenler saptanabilmektedir.

Tablo 2: Regresyon Analizinde Kullanılan Bağımsız Değişkenler

Simge	Değişken Türü	Değişkenin Tanımı
<i>GYI</i>	Bağımlı	Bağımsız denetimin ortalama etkinlik düzeyi
<i>YKS</i>	Bağımsız	Yönetim kurulu üye sayısı
<i>DSKS</i>	Bağımsız	Denetimden sorumlu komite üye sayısı
<i>D01</i>	Bağımsız	Denetimden sorumlu komitelerde Murahhas Aza bulunması
<i>D02</i>	Bağımsız	Denetimden sorumlu komitelerde Genel Müdür bulunması
<i>D03</i>	Bağımsız	Denetimden sorumlu komitelerde icra komitesi üyesi bulunması
<i>GF1</i>	Bağımsız	Şirket hakkında bilgili olma faktörü
<i>GF2</i>	Bağımsız	Uzman ve çalışkan olma faktörü

Tablo 2 devam

<i>GF3</i>	Bağımsız	Rapor verme, yönetmeliğe uygun davranma, ücret ve yetki faktörü
<i>GK1</i>	Bağımsız	Denetim riski ve bağımsızlık faktörü
<i>GK2</i>	Bağımsız	Çalışma kapsamı ve ücret faktörü
<i>GK3</i>	Bağımsız	Komite ile bağımsız denetçiler arasındaki yakın ilişki faktörü
<i>GT1</i>	Bağımsız	Denetim firmasını, alınacak hizmetleri belirleme ve gözetim faktörü
<i>GT2</i>	Bağımsız	Toplanma sıklığı ve bağımsızlık faktörü

Tablo 2’de regresyon analizi uygulanan bağımlı ve bağımsız değişkenlere ilişkin açıklamalar yer almaktadır.

Tablo 3: Regresyon Modelinin Özet İstatistikleri

<i>R</i>	R-Kare	Düzeltilmiş <i>R</i> -Kare	Tahminin Standart Hatası	Durbin-Watson
,703	,494	,409	2,50198	1,746

Tablo 3 incelendiğinde denetimden sorumlu komiteye ilişkin özellikler (bağımsız değişkenler) ile GY1 (ortalama bağımsız denetimin etkinliği) değişkeni arasındaki doğrusal ilişkinin derecesi (çoklu korelasyon katsayısı) %70,3’tür. Modelin belirlilik katsayısı (R-Kare) ise %49,4’tür. Belirlilik katsayısı bağımlı değişkene ilişkin toplam varyansın %49,4’ünün bağımsız değişkenler tarafından açıklandığını göstermektedir. Bu katsayı modelin serbestlik derecesine göre düzeltildiğinde açıklanan oranın %40,9 olduğu görülmektedir. En küçük kareler tekniğinin varsayımlarından birisi olan model hatalarının birbirinden bağımsız olduğunu gösteren Durbin-Watson istatistiği 1,746 olarak elde edilmiştir.

Tablo 4: ANOVA Tablosu

Model	Kareler Toplamı	<i>df</i>	Ortalama Kareler	<i>F</i>	Anlamlılık
Regresyon	476,196	13	36,630	5,852	0,000
Hata	488,272	78	6,260		
Toplam	964,467	91			

Tablo 4 Varyans Analizi (ANOVA) sonuçlarını göstermektedir. Varyans Analizi (ANOVA) modelin genel olarak anlamlılığını test eder (Albayrak, 2006:258). Diğer bir ifade ile bağımsız değişkenler bir arada düşünüldüğünde bağımsız denetimin etkinliğini (*GY1*) anlamlı bir şekilde açıkladığı anlaşılmaktadır. Modele ilişkin *F* değeri 5,852 ve *F* değerinin anlamlılığını gösteren *p*-değeri 0,000 olarak elde edilmiştir. Bu sonuçlar modelin oldukça anlamlı olduğunu göstermektedir. Diğer bir anlatımla *GY1* değerleri denetimden sorumlu

komiteye ilişkin özellikler ile anlamlı bir şekilde açıklanabileceğini göstermektedir. Ayrıca bu sonuçlar, denetimden sorumlu komiteye ilişkin özellikler ile *GYI* arasında anlamlı doğrusal ilişkilerin olduğunu bir göstergesidir.

Tablo 5: Regresyon Katsayıları Tablosu

Faktörler	Standart Olmayan Katsayılar		Standart Katsayılar	<i>t</i>	<i>p</i> -değeri	%90 Güven Aralığı		
	B	Standart Hata				Alt Sınır	Üst Sınır	<i>VIF</i>
(Sabit)	18,721	1,140		16,424	0,000	16,824	20,619	
<i>GF1</i>	-0,039	0,399	-0,012	-0,098	0,922	-0,704	0,626	2,319
<i>GF2</i>	0,217	0,362	0,067	0,599	0,551	-0,385	0,819	1,904
<i>GF3</i>	0,677	0,342	0,208	1,980	0,051	0,108	1,246	1,699
<i>GK1</i>	-0,028	0,353	-0,008	-0,078	0,938	-0,615	0,560	1,811
<i>GK2</i>	-1,147	0,374	-0,352	-3,070	0,003	-1,769	-0,525	2,030
<i>GK3</i>	0,205	0,304	0,063	0,674	0,502	-0,301	0,711	1,345
<i>GT1</i>	0,673	0,427	0,207	1,574	0,120	-0,039	1,384	2,654
<i>GT2</i>	0,939	0,455	0,288	2,065	0,042	0,182	1,695	3,005
<i>YKS</i>	0,256	0,176	0,135	1,453	0,150	-0,037	0,550	1,335
<i>DSKS</i>	-0,635	0,384	-0,186	-1,653	0,102	-1,275	0,004	1,948
<i>D01</i>	1,847	0,712	0,278	2,596	0,011	0,663	3,032	1,772
<i>D02</i>	1,678	0,667	0,258	2,516	0,014	0,568	2,788	1,615
<i>D03</i>	-1,063	0,714	-0,163	-1,489	0,140	-2,250	0,125	1,856

Not: Bağımlı Değişken: *GYI*(Bağımsız Denetimin Etkinliği)

Tablo 5’de standartlaştırılmamış, standartlaştırılmış kısmi regresyon katsayıları ve bu katsayıların standart hataları, *t*-değerleri, anlamlılık düzeyleri, %90 güven aralıkları ve çoklu doğrusal bağlantı (*VIF*=Variance Inflation Factor) istatistikleri özetlenmektedir. Bu katsayılar tablosundaki faktörlere ilişkin *t*-değerleri veya bu değerlere ilişkin *p*-değerleri incelendiğinde %10 anlamlılık düzeyinde *GYI*’i açıklamada en önemli değişkenler arasında sırasıyla çalışma kapsamı ve ücret (*GK2*, *p*-değeri=0,003), komitede Murahhas Aza bulunması (*D01*, *p*-değeri=0,011), komitede genel müdürün bulunması (*D02*, *p*-değeri=0,014), toplanma sıklığı ve bağımsızlık (*GT2*, *p*-değeri=0,042), rapor verme, yönetmeliğe uygun davranma, ücret ve yetki (*GF3*, *p*-değeri=0,051) yer almaktadır.

Bu bulgular ışığında araştırma hipotezlerinden birinci genel hipotez, sadece “rapor verme, yönetmeliğe uygun davranma, ücret ve yetki (*GF3*, *p*-değeri=0,051)”; ikinci genel hipotez sadece “çalışma kapsamı ve ücret (*GK2*, *p*-değeri=0,003); üçüncü genel hipotez sadece “toplama sıklığı ve bağımsızlık (*GT2*, *p*-değeri=0,042) alt hipotezleri için %10 anlamlılık düzeyinde kısmi olarak yeterli kanıt bulunabilmiştir.

Araştırmanın dördüncü hipotezi olan “yönetim kurulu üye sayısı (*YKS*, p -değeri=0,150) ve denetimden sorumlu komite üye sayısı (*DSKS*, p -değeri=0,102) ile bağımsız denetimin etkinliği arasında doğrusal yönlü bir ilişki vardır” hipotezi %10 anlamlılık düzeyinde doğrulanmamıştır. Diğer bir anlatımla yönetim kurulu ve denetimden sorumlu komitenin üye sayısını sürekli artırarak bağımsız denetimin etkinliğinin artırılması iddia edilemez. Kuramda yönetim kurulu ve denetimden sorumlu komitenin üye sayılarının sabit bir aralıkta olması önerilmektedir.

Araştırmanın beşinci genel hipotezinin alt hipotezlerinden (*D01*, *D02* ve *D03*) hiçbirisinin doğrulanabilmesi için yeterli bir kanıt elde edilememiştir. Bu alt hipotezlerden denetimden sorumlu komite içinde murahhas aza (*D01*) ve genel müdür (*D02*) bulunması ile bağımsız denetimin etkinliği arasında %10 anlamlılık düzeyinde beklenenin aksine pozitif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilirken; denetimden sorumlu komite içinde icra komitesi üyesi bulunması (*D03*) ile bağımsız denetimin etkinliği arasında %10 anlamlılık düzeyinde beklenene uygun zıt yönlü bir ilişki saptanmıştır.

Diğer taraftan bağımsız denetimin etkinliğini açıklamada “şirket hakkında bilgili olma (*GF1*, p -değeri=0,922),” “uzman ve çalışkan olma (*GF2*, p -değeri=0,551),” “denetim riski ve bağımsızlık (*GK1*, p -değeri=0,938),” “komite ile bağımsız denetçiler arasındaki yakın ilişki (*GK3*, p -değeri=0,502),” “denetim firmasını, alınacak hizmetleri belirleme ve gözetim (*GT1*, p -değeri=0,120)” değişkenlerinin %10 anlamlılık (hata) düzeyinde bağımsız denetimin etkinliğini açıklamada önemli faktörler olmadığı anlaşılmaktadır. Böylece birinci, ikinci ve üçüncü genel araştırma hipotezlerinin yukarıda belirtilen alt araştırma hipotezleri doğrulanmamıştır.

Regresyon katsayılarının işareti ilgili faktörle *GYI* arasındaki ilişkinin yönünü, büyüklüğü ise önemini (bağımsız değişkenler standartlaştırılmış değişkenler olduğundan) göstermektedir. Yani, bağımsız değişkenlerin önemlilik sıralaması hem standart olmayan kısmi regresyon hem de standart kısmi regresyon (beta) katsayılarına göre yapılabilmektedir. Diğer bir anlatımla *GYI* ile *GF1*, *GK1*, *GK2*, *DSKS*, *D03* arasında negatif, geriye kalan diğer faktörler arasında ise pozitif yönlü ilişkiler gözlenmiştir.

Tablo 5’de verilen kısmi regresyon katsayılarına ilişkin güven aralıkları şu şekilde yorumlanabilir: Bilindiği gibi standart olmayan kısmi regresyon katsayıları anakütle parametrelerinin birer nokta tahminleridir. Yine bilindiği gibi nokta tahmininin doğruluk (kesinlik) özelliği bulunmamaktadır. Anakütle parametrelerine ilişkin tahminlerin kesinlik özelliğine sahip olmaları için aralık tahminlemesinde bulunmaktadır. Anakütle kısmi regresyon parametrelerinin %90 güven aralıkları incelendiğinde, anlamlılık testlerinde hipotezleştirilmiş değeri içeren güven aralıklarında sıfır hipotezleri kabul edilirken, sıfırı içermeyen aralıklarda ise sıfır hipotezleri reddedilmektedir. Diğer bir ifade ile parametrelere ilişkin güven aralıklarında alt sınır değeri negatif, üst sınır değeri pozitif olan aralık tahminlerinde verilen anlamlılık düzeyinde sıfır hipotezleri kabul edilirken, hem alt hem de üst sınır değerleri pozitif veya negatif olan aralık tahminlerinde sıfır hipotezleri reddedilmektedir. Ayrıca güven aralıkları %90 olasılık (güven veya kesinlik) düzeyinde anakütle kısmi regresyon katsayılarının gerçek değerlerinin hangi aralıklarda yer alacağını göstermektedir. %90 güven

aralığında *GFI* faktörüne ilişkin katsayının gerçek değerinin -0,834 ile 0,756 arasında bir değer alabileceği anlaşılmaktadır.

Kısaca bağımsız denetimin etkinliğini açıklamada en önemli anlamlı değişkenler arasında sırasıyla çalışma kapsamı ve ücret (*GK2*, *p*-değeri=0,003), komitede Murahhas Aza bulunması (*D01*, *p*-değeri=0,011), komitede genel müdürün bulunması (*D02*, *p*-değeri=0,014), toplanma sıklığı ve bağımsızlık (*GT2*, *p*-değeri=0,042), rapor verme, yönetmeliğe uygun davranma, ücret ve yetki (*GF3*, *p*-değeri=0,051) yer almaktadır.

Bu sonuçlar dikkate alındığında denetimden sorumlu komitenin bağımsız denetime katkısının artırılabilmesi için komitenin aşağıda belirtilen hususlarda daha etkin olması gerekmektedir. Bu hususlar şunlardır:

- Görev yaptığı şirket hakkında yeterince bilgi sahibi olmalıdır.
- Komite üyeleri işinde uzman ve çalışkan olmalıdır.
- Komite üyeleri bağımsız olmalıdır.
- Komite ile bağımsız denetçiler arasındaki yakın bir ilişki olmalıdır.
- Komite bağımsız denetim firmasını, bu firmadan alınacak hizmetleri belirlemede ve bu firmanın gözetiminde daha etkin olmalıdır.

Denetim komitesi genelde işletmeciliğe ve özelde de muhasebe denetimine çok önemli katkılar yapmaktadır. Öncelikle işletmede iç kontrol sistemi yoksa bunun tesis edilmesini, iç denetim birimi yoksa bunun kurulmasını zorlamakta ve bunların sağlıklı işlenmesini temin etmektedir. Bunun yanında yönetim, yönetim kurulu, iç denetçi ve bağımsız denetçiler arasında köprü görevi görmektedir. Bağımsız denetçinin bağımsızlığını güçlendirmekte ve bağımsız denetimin kalitesini artırmaktadır. Ayrıca işletmelerin karşılaşılabilecekleri riskler konusunda da uyarı görevi yapmaktadırlar.

Doğru finansal tabloların üretilmesine katkı yapmakta böylece, yatırımcıların güveninin artmasına dolayısıyla sermaye piyasalarının gelişmesine katkıda bulunmaktadır. İyi yönetimi teşvik etmekte böylece şirketleri daha karlı çalışan ve kaynak israfına neden olmayan bir yapıya dönüştürmektedir.

Denetim komitesi görev ve sorumluluklarını yerine getirirken işletme yönetimi, yönetim kurulu, iç denetçiler ve bağımsız denetçilerle etkin bir çalışma içinde olmalıdır. Bunun için her üye işletmenin yaptığı işi, işletmenin risklerini bilmesi kadar, görev ve sorumluluklarını doğru anlayıp yerine getirebilmelidir.

Denetim komitesi ülkemizde yedi yıl gibi kısa bir geçmişe sahiptir. Bu konuda dünyadaki ve ülkemizdeki tecrübelerden yararlanılarak daha etkin bir muhasebe denetimi için daha etkin bir denetim komitesi oluşturulması zorunluluğu bulunmaktadır. Bunun içinde SPK, Maliye Bakanlığı, TÜMOB ve ilgili diğer resmi ve sivil kuruluşlar üzerine düşeni yapmalıdır.

Kaynakça

- Akbulut, H. (2010). *Muhasebe denetiminin etkinliğini sağlamada denetim komitesinin rolü: Bağımsız denetim firmalarına yönelik bir araştırma*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Afyonkarahisar.
- Albayrak, A. S. (2006). *Uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Altunışık, R., Çoşkun, R., Bayraktaroğlu, S. & Yıldırım, E. (2007). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı*. Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Arıkan, R. (1995). *Araştırma Teknikleri ve Rapor Yazma*. Ankara: Tutubay Yayıncılık.
- Baransel, A. (1993). *Çağdaş Yönetim Düşüncesinin Evrimi*. İstanbul: Avcıol Basım-Yayın.
- Bozkurt, N. (2000). *Muhasebe Denetimi*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Bozkurt, N. (2001). İşletmelerde Yönetim Kurulunun Etkinliğini Sağlamada Denetim Komitelerinin Rolü. *Yaklaşım Dergisi*, 9(98), 23–29.
- Cahil, E. (2006). Audit committee and internal audit effectiveness in a multinational bank subsidiary: A case study. *Journal of Banking Regulation*, 7(1), 160–179.
- Chapman, C. (2003). Let there be light. *The Internal Auditor*, 60(1), 38–45.
- Czaja, R. (2006). Should sarbanes-oxley reforms extend to nonpublic companies. *The CPA Journal*, 1105(Special issue), 44–50. Retrieved June 15, 2007, from, [http://www.nysscpa.org/cpajournal/2005/1105/special issue](http://www.nysscpa.org/cpajournal/2005/1105/special%20issue).
- Dezort, T., Hermanson, D. R. ve Houston R. W. (2003). Audit Committee Support for Auditors: The Effects of Materiality Justification and Accounting Precision. *Journal of Accounting Public Policy*, (22), 175–199.
- Dinçer, Ö. & Fidan, Y. (1996). *İşletme Yönetimi*. İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Dönmez, A., Berberoğlu, P.B., & Ersoy A. (2005). Ülkemiz Bağımsız Dış Denetim Standartlarının ABD Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları – AB Sekizinci Yönergesi ve Uluslararası Denetim Standartlarıyla Karşılaştırılması. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 5(9), 52–78.
- Ekinci, H. & Yılmaz, A. (2002). Kamu örgütlerinde Yönetimsel Etkinliğin Artırılması Üzerine Bir Araştırma. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (19), 35–50.
- Gökalp, F. (2005). Genel Hatları ile Sarbanes Oxley Kanunu ve Türkiye’deki Şirketlere Etkisi. *Muhasebe-Finansman Araştırma ve Uygulama Dergisi: ANALİZ*, 5(14), 107–115.
- Güredin, E. (1995). *Muhasebe Denetimi ve Mali Analiz (2. Baskı)*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Hermanson, D. R. (2005). The Value of Internal Control Audits. *Internal Auditing*, 20(1), 35–37.
- Milligan, J. (2006). How Sarbanes-Oxley Has Changed the External Audit Process. *Community Banker*, 15(6), 36–40.
- Miller R. I., & Pashkoff, P. H. (2002). Regulations Under the Sarbanes-Oxley Act. *Journal of Accountancy*, 194(4), 33–37.

- Muniandy, B. (2007). Ceo Duality, Audit Committee Effectiveness and Audit Risks. *Managerial Auditing Journal*, 22(7), 716–728.
- Özkul, L. (2003). ABD Sermaye Piyasalarında Yaşanan Son Gelişmelerin ve ABD’de Yürürlüğe Giren 2002 Tarihli Sarbanes-Oxley Kanunu’nun Türk Sermaye Piyasası Açısından Değerlendirilmesi, İstanbul: *SPK Yeterlilik Etüdü*.
- Price Waterhouse Coopers (2003). Navigating the Sarbanes –Oxley Act of 2002.
- Rezaee, Z. (2005). Causes, Consequences and Deterrence of Financial Statement Fraud. *Critical Perspectives on Accounting*, 16(1), 277–298.
- Savich R. S. (2006). Cherry-Picking Sarbanes-Oxley. *Journal of Accountancy*, 201(6), 71–74.
- Seyidoğlu, H. (1993). *Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı*. İstanbul: Güzem Yayınları.
- SPK (2006). *Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ (Seri: X, No: 22)*.
- Uzay, Ş. (2003). İşletmelerde Denetimin Etkinliğini Sağlamada Denetim Komitesinin Rolü ve Türkiye’de Uygulanabilirliği. *Muhasebe ve Denetime Bakış*, 3(8), 71–82.
- Yılmaz, E. (2003). Bankacılıkta ve Sermaye Piyasalarında Bağımsız Denetim Düzenlemeleri, İstanbul: *SPK Yeterlilik Etüdü*.
- Yükçü, S., & Atağan, G. (2009). Etkinlik, Etkililik ve Verimlilik Kavramlarının Yarattığı Karışıklık, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(4), 8.

